

УДК 347.611

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.67>**Сергій Онуфрієнко,**

студент юридичного факультету

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

УКЛАДАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ПРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ШЛЮБАХ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті висвітлюються особливості укладення шлюбних договорів між громадянами України та інших держав, договір між якими складається на території України. Розглянуто проблеми правового регулювання шлюбних договорів у міжнародному сімейному праві. Досліджено підходи вітчизняних та зарубіжних науковців щодо сутнісних характеристик шлюбних договорів. Під час проведення наукового дослідження враховано досвід європейських країн щодо визнання дійсності шлюбних договорів. У роботі здійснено ознайомлення з вимогами до порядку укладення шлюбного договору за кордоном, до яких можна віднести письмову форму укладення договору та присутність обох сторін (подружжя, наречених). Встановлено, що у багатьох країнах існують шлюбні договори (контракти) та дошлюбні угоди між представниками сімейних відносин. У роботі простежуються принципи, на яких базуються шлюбні договори у різних країнах (наприклад, у Франції, Швейцарії, Нідерландах, Італії, Сполучених Штатах Америки, Англії, Швеції, Норвегії, Данії, Німеччині, Литовській Республіці). Вагоме місце займає дослідження майнових та немайнових прав й обов'язків, які можуть бути прописані у шлюбному договорі (контракті). Встановлено коло суб'єктів, між якими можливе та заборонене укладення шлюбного договору, та вік, з якого можливо укласти договір. Розглянуто правові режими майна подружжя та умови їх дійсності. Проведено аналіз процедури укладення шлюбу та шлюбного договору між громадянами України та Франції; України та Німеччини. Виявлено особливості, якими наділені шлюбні договори (контракти) з іноземними громадянами у разі підписання на території України, та правові наслідки порушення вимог до шлюбних договорів (контрактів). Здійснено аналіз найбільш розповсюджених питань, які визначаються шлюбним договором (контрактом), до яких належать такі: режим подружнього майна, його поділ; утримання одного з подружжя та спадкові питання. На підставі проведеного дослідження запропоновано практичні рекомендації щодо процедури укладення та змісту шлюбних договорів.

Ключові слова: шлюб, шлюбний договір, дошлюбні угоди, умови укладання шлюбних договорів, майнові права подружжя, автономія волі.

Постановка проблеми. Відносини між подружжям не мають меж, у тому числі й окреслених кордонами державного рівня. Укладення шлюбу між громадянами різних країн має свої особливості, які зумовлені низкою факторів. До цих факторів можна віднести такі: місце розташування країн, державний устрій, політичну направленість держав, їх участь у міжнародних організаціях, наявність спільних міжнародно-правових договорів про співпрацю, правове регулювання майнових та немайнових відносин між подружжям, менталітет населення тощо.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена наявністю різного законодавчого регулювання укладення шлюбних відносин та шлюбних договорів між громадянами іноземних держав.

Наведені питання були предметом наукового дослідження представників різних галузей юридичної науки,

зокрема М.В. Антопольської, Т.В. Боднара, В.С. Гопанчука, А.Б. Гриняка, А.С. Догерта, О.В. Дзери, І.В. Жилінкової, В.Я. Калакури, В.І. Кисіля, Л.В. Липеця, О.В. Михальюка, О.С. Олійника, З.В. Романовської, Г.С. Фединяка, Л.С. Фединяка, С.Я. Фурси тощо.

Одним із ґрунтовних досліджень шлюбних договорів між представниками різних держав є дисертаційна робота О.С. Олійника «Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем» (2009 р.) [1], яку присвячено дослідженню чинників, тенденцій і закономірностей становлення та розвитку інституту шлюбного договору на території України та у країнах романо-германської та англо-американської правових сімей.

До останніх наукових розробок щодо дослідження шлюбних договорів слід віднести працю Л.П. Радченко «Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі

засади правового регулювання» (2017 р.) [2]. У статті розглядаються умови і вимоги, необхідні для укладення шлюбного договору за законодавством окремих зарубіжних держав, дається визначення специфіки й регламентації майнових прав і обов'язків подружжя в іноземних правопорядках [2, с. 38].

Порівняльні аспекти договірної регулювання відносин між подружжям розглядалися у вітчизняних та зарубіжних працях, проте порівняльно-правове дослідження шлюбного договору за законодавством України і законодавством інших держав потребує більш ґрунтовного дослідження, у тому числі й визначення процедури укладення шлюбних відносин за участю іноземних елементів.

Метою статті є аналіз укладення шлюбних договорів між громадянами України та іноземними громадянами.

Виклад основного матеріалу. З огляду на проєвропейський напрям розвитку держави Україна стала частиною міжнародних інтеграційних процесів. Законодавством багатьох європейських країн передбачена права регламентація шлюбних договорів.

У загальному вигляді до порядку укладення шлюбного договору в зарубіжних країнах установлюються такі вимоги:

- а) договір укладається письмово;
- б) договір укладається в присутності обох сторін (подружжя, наречених);
- в) у деяких країнах є особливості, пов'язані з реєстрацією шлюбного договору [2, с. 39].

Так, наприклад, в американському праві наявний інститут дошлюбних угод осіб, що одружуються. Вважається, що такі угоди повинні будуватися на принципах розумності й справедливості, а їхнім змістом може бути регулювання як майнових відносин, так і відносин, що пов'язані з вихованням і утриманням дітей. Коли особи, одружуючись, не укладають шлюбного договору, їхні майнові відносини підпорядковуються приписам закону, тобто встановлюється легальний правовий режим майна подружжя.

Виділяють легальний режим майна подружжя трьох таких видів: режим спільності подружнього майна (наприклад, у Франції, Швейцарії, Нідерландах, Італії, у восьми штатах США), режим роздільності (наприклад, в Англії, більшості штатів США, Федеральній Республіці Німеччина (ФРН)), режим відкладеної спільності (наприклад, у Швеції, Норвегії, Данії). Проте слід наголосити, що в Німеччині застосовується термін «режим спільності майна подружжя», хоча він має умовний характер, оскільки подружжя й у шлюбі зберігає кожен у влас-

ності своє майно. Так, у § 1363 (1) Німецького Цивільного уложення є положення, що до відносин подружжя застосовується режим спільності майна, нажитого кожним із подружжя під час шлюбу, якщо в шлюбному договорі вони не домовилися про інше [2, с. 39].

Заслугує на увагу регламентація шлюбного договору у Литовській Республіці. У статті 3.101 Цивільного кодексу Литовської Республіки 2000 року передбачено, що шлюбний контракт визначає майнові права й обов'язки у період шлюбу, а також у разі розлучення або роздільного проживання [3, с. 82].

Французький цивільний кодекс (далі – ФЦК) містить легальну дефініцію шлюбного договору, згідно з якою шлюбним договором є укладений у нотаріальній формі договір, який визначає режим майнових відносин подружжя, а якщо його не укладено, то встановлюється законна спільна власність на майно подружжя, яка розповсюджується на їхнє дошлюбне майно і набуте у шлюбі рухоме майно. У доктрині французького права шлюб розуміється як укладений у встановленій законом формі цивільний договір, який об'єднує осіб для спільного життя та надання взаємної підтримки [4, с. 86].

У Франції шлюбний договір визнається чинним за умови перебування у шлюбі, з огляду на що потребує уваги процедура укладення шлюбу між громадянами України та Франції на території України.

Важливим аспектом є порядок укладення шлюбного договору. ФЦК встановлює різний шлюбний вік. Для чоловіків – 18 років, для жінок – 15 років (ст. 144 ФЦК). До того ж особи цього віку визнаються неповнолітніми, оскільки повноліття у Франції настає з 21 року. Тому шлюб неповнолітніх осіб можливий тільки за згодою батьків або інших визначених законодавством осіб. Крім того, на сьогодні у Франції дозволені одностатеві шлюби, проте особи, які мають близькі родинні зв'язки, є свояками або особами, шлюб між якими забороняється французьким законодавством, не можуть бути суб'єктами шлюбного договору [4, с. 86].

Потребують уваги і приписи статті 63 Цивільного кодексу Франції, у якій визначено, що перед укладенням шлюбу службовець цивільного стану має скласти оголошення та повісити його на двері спільного будинку. Відповідно до статті 169 Цивільного кодексу складання такого офіційного оголошення є обов'язковим для кожного/-ної громадянина/-нки Франції, за винятком окремих випадків. Крім того, кожен/-на громадянин/-нка Франції, що бажає укласти

шлюб за кордоном, має заздалегідь отримати Свідоцтво про можливість укладення шлюбу (certificat de capacite mariage /ССАМ), видане французьким консульством. Таке Свідоцтво видається після опублікування офіційного оголошення. Порухення описаної вище процедури призведе до неможливості включення шлюбу до французького реєстру актів цивільного стану та вимагатиме врегулювання/узаконення. Укладення шлюбу між громадянином/-ною Франції та іноземцем/-кою відбувається в українських органах влади.

Таким чином, при укладанні шлюбу між громадянином України та Франції на території України існують імперативні приписи, порушення яких може призвести до визнання незаконності шлюбу, а також і шлюбного договору. До них належать такі: офіційне оголошення; Свідоцтво про можливість укладення шлюбу, видане французьким консульством; подання необхідних документів, засвідчених апостилем Міністерства юстиції України, з належним перекладом; медичне свідоцтво про відсутність вагітності нареченої [5, с. 1–2].

Водночас законодавець у ФЦК закріпив свободу шлюбного договору. Статтею 1387 ФЦК надається подружжю право домовлятися про правовий режим подружнього життя, якщо такі домовленості не суперечать добрим звичаям. Наприклад, подружжя може заявити у звичайному порядку, що воно бажає підпорядкувати свій шлюб одному з режимів, передбачених ФЦК [4, с. 86].

Французький законодавець наполягає на обов'язковій участі нотаріуса в укладанні шлюбного договору, підписанні сторонами договору в присутності нотаріуса і одночасному посвідченні підписів сторін [4, с. 87].

У міжнаціональних шлюбах у деяких випадках навіть рекомендується укладення шлюбного договору. До таких країн належить і Федеративна Республіка Німеччина. Для різних національностей застосовується законодавство країни проживання, проте сторони можуть обрати право, що підлягає застосуванню до відносин [6, ст. 5].

Як правило, в шлюбних договорах регулюються відносини між подружжям стосовно режиму подружнього майна, поділу майна після розлучення, урегулювання права на отримання пенсії та умов утримання. Майнові правовідносини подружжя можуть бути врегульовані у шлюбному договорі, правовою підставою чому є § 1408 Німецького цивільного кодексу.

До найбільш розповсюджених питань, що визначаються шлюбним договором, належать такі: режим подружнього майна

(§ 1363 і положення наступних статей Німецького цивільного кодексу (майно, набуте подружжям у шлюбі, поділ майна, майнова спільність)); вирівнювання пенсійних виплат, утримання після розлучення та вирівнювання частки спадщини (§ 2276 абз. 2 Німецького цивільного кодексу).

Шлюбний договір в Україні актуальний особливо при укладанні двосторонніх шлюбів з німецькими та українськими учасниками, проте він повинен бути нотаріально засвідчений відповідно до вимог німецького законодавства. Якщо шлюбний контракт був укладений за кордоном, достатньо, щоб він відповідав формі, встановленій на місці укладення договору. В Україні, як і в Німеччині, нотаріальне засвідчення є обов'язковим, отже, шлюбний договір, укладений українським нотаріусом, відповідає німецьким юридичним вимогам, якщо він був укладений відповідно до встановленої форми в Україні. Саме на це треба звернути увагу під час укладення шлюбного договору.

Шлюбний договір може бути укладений німцем в Україні в тому разі, якщо під час підписання був присутній кваліфікований перекладач з українським дипломом, а зміст договору був перекладений іноземному партнерові. Тільки якщо всі ці вимоги виконані, шлюбний договір є формально укладеним в Україні і діє також на території Німеччини.

Доцільним є укладення шлюбного договору в Україні, якщо існує право власності на нерухомість або ділова участь на підприємстві. Операції з нерухомістю, тобто купівля та продаж, повинні бути укладені лише за згодою іншого з подружжя, а шлюбний договір може замінити згоду.

З правового погляду шлюбний договір не повинен суперечити німецькому законодавству, аби його було визнано дійсним в Німеччині. Це означає, що контракт не буде дійсним, якщо він відповідає нормам, несумісним з принципами німецької правової системи. Тому необхідно звернути увагу на те, що договір повинен повністю відповідати німецьким нормам. На практиці українські шлюбні договори мають дуже подібний зміст стосовно поділу майна, виключення зі спільного майна, набутого за час шлюбу, або видозмінення правил стосовно майна, набутого у шлюбі. При реєстрації шлюбу або при громадянському шлюбі, що триває більше 5 років, автоматично виникає спільність майна, набутого за роки шлюбу. Продаж нерухомості або компанії є неможливим без згоди іншого з подружжя. Для цього також укладаються шлюбні договори. Якщо в шлюбному договорі зазначається розділ майна, він замінює згоду одного

з подружжя і надається, наприклад, при покупці нерухомості.

Здебільшого шлюбні договори (контракти) підлягають договірній свободі, проте, щоб шлюбний договір був чинним у Німеччині, він не повинен порушувати німецькі правові норми. Свобода договору обмежується, якщо договір порушує юридичну заборону, є аморальним або діє на шкоду третім особам (наприклад, дітям).

Договір не повинен суперечити сенсу та основній ідеї шлюбу. Умови розлучення, за яких можна розірвати шлюб, регулюються законом, тому у шлюбному договорі не можна зазначити умови, які призведуть до його розірвання.

Шлюбний договір буде вважатися аморальним, якщо економічно сильна сторона в односторонньому порядку утискає іншого з подружжя (у разі хвороби, старості, вагітності чи відсутності коштів). Крім того, сторони не можуть відмовитися від догляду за дитиною, оскільки дитина має право на утримання. Таким чином, одностороння відмова від опіки над дитиною у шлюбному контракті є неможливою.

Шлюбний договір може бути укладений в Україні до або у шлюбі. Якщо шлюбний договір було укладено до шлюбу, повинна бути принаймні подана заява про реєстрацію шлюбу у відділення РАЦСу. Під час нотаріального посвідчення шлюбного договору нотаріусу потрібно надати Свідчення про реєстрацію шлюбу. В іншому разі шлюбний договір підлягає оскарженню, оскільки не є офіційно зареєстрованим, навіть якщо нотаріус його засвідчує. Це правило діє і для визнання шлюбних договорів у Німеччині, адже у разі невідповідності цій умові він також може підлягати оскарженню в Німеччині [7].

Висновки

Порушення процедури укладення шлюбу (за прикладом Франції) може стати приводом для визнання шлюбного договору недійсним. Це може порушити права суб'єктів сімейного права, зокрема представників України.

Невід'ємною умовою для чинності шлюбного договору (за прикладом Німеччини) є відповідність до норм німецького законодавства. Шлюбний договір повинен не порушувати юридичних заборон, не бути аморальним, не діяти на шкоду третім особам. Шлюбний договір може бути укладений в Україні до або у шлюбі, в іншому разі шлюб-

ний договір підлягає оскарженню, оскільки не є офіційно зареєстрованим, навіть якщо його засвідчено нотаріально.

Шлюбний договір у відносинах подружжя з іноземним елементом дає можливість для такої колізійної прив'язки, як автономія волі сторін, або здатності сторін за власною волею встановлювати зобов'язання (воля творить право). При цьому вибір права, яке підлягає застосуванню, повинен бути зумовлений наявністю тісного зв'язку вибраного права із відповідними правовідносинами у державах [1, с. 15].

Позитивним моментом запровадження шлюбного договору у законодавстві України є можливість в подружжя реалізувати прагнення індивідуалізації правового регулювання майнових відносин, закріпивши відповідні положення у шлюбному договорі [1, с. 4].

Можливість укладення шлюбного договору між представниками різних держав дозволяє подружжю внести корективи у свої сімейні відносини, ґрунтуючись на принципі автономії волі та виборі найбільш сприятливих варіантів.

Список використаних джерел:

1. Олійник О.С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем : автореф. дис ... канд. юрид. Наук : 12.00.03. Київ : Б.в., 2009. 20 с.
2. Радченко Л.П. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. Том 9. 2017. С. 38–41. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/8.pdf>.
3. Бажанова В.О. Шлюбний договір в Україні та інших країнах світу. *Порівняльне аналітичне право*. Вип. № 2. 2015. С. 81–83. URL: http://www.pap.in.ua/2_2015/24.pdf.
4. Хобор Р.Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя за законодавством Франції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 86–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2015_3_18.
5. Шлюб в Україні між громадянином/-нкою Франції та громадянином/-нкою України. Стаття Посольства Франції в Україні. URL: <https://ua.ambafrance.org/spip/pdf/mariage-versionencoursukr2015>.
6. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV (у редакції від 20.10.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2709-15>.
7. Шлюбний договір. Ahrens and Schwarz : Сайт. URL: <https://ahrens.kiev.ua/шлюбний-договір-міжнаціональний-шлюб-Україна-Німеччина-410-ua.html>.

The article highlights the peculiarities of entering into marriage contracts between citizens of Ukraine and other countries, the agreement between which is made on the territory of Ukraine. The problems of legal regulation of marriage contracts in international family law are considered. The approaches of domestic and foreign scientists to the essential characteristics of marriage contracts are investigated. The research takes into account the experience of European countries in recognizing the validity of marriage contracts. The paper introduces the requirements to the procedure for concluding a marriage contract abroad, which may include: a written contract and the presence of both parties (spouses / brides). It has been established that in many countries there are marriage contracts (contracts) and pre-nuptial agreements between family members. The work traces the principles on which marriage contracts are based in different countries (for example, in France, Switzerland, the Netherlands, Italy, the United States of America, England, Sweden, Norway, Denmark, Germany, the Republic of Lithuania). An important place is the study of property and non-property rights and responsibilities that can be spelled out in a marriage contract (contract). The range of subjects between whom is possible and the marriage contract and the age from which it is possible to conclude a contract in different countries are established. The legal regimes of property of spouses and conditions of their validity are considered. An analysis of the procedure of marriage and marriage contract between citizens of Ukraine and France; Ukraine and Germany. The peculiarities of marriage contracts (contracts) with foreign nationals when signing on the territory of Ukraine and the legal consequences of violation of requirements for marriage contracts (contracts) have been revealed. The analysis of the most common issues that determine the marriage contract (contract), which include: the regime of matrimonial property, its division; maintenance of one of the spouses and hereditary issues. On the basis of the conducted research, practical recommendations on the procedure of entering into and content of marriage contracts were offered.

Key words: marriage, marriage contract, premarital agreements, terms of marriage contracts, property rights of spouses, autonomy of will.